

De noodzaak van smokkelhandel in Essequibo en Demerary, 1750-1800

BRAM HOONHOUT

“Dat myn chagryn vermeerderd is dat nu zie & ondervinde d’ingesetene van Demerary opentlyk en met een opgeheve hand teegens de wetten & beveelen aangaan, openbaerlyk & zonder de minsten achterhoudentheyte de slaeven van d’ Engelsche koopen,”¹

Laurens Storm van ’s Gravesande (1704-1775), directeur-generaal van Essequibo 25 maart 1770

Hoewel Suriname de bekendste Nederlandse plantagekolonie was, maakte de naburige kolonies van Essequibo en Demerary in de achttiende eeuw een onstuimige periode van groei door, om Suriname vervolgens voorbij te streven in de negentiende eeuw. Illegale handel, in zowel slaven als plantageproducten, was een van de belangrijkste motoren achter deze groei, zo betoogt dit artikel. Tot op heden is er weinig aandacht geweest voor de twee kolonies, al komt daar langzaam verandering in.² Deze achterstelling valt deels te verklaren uit het feit dat Essequibo en Demerary overgingen in Britse handen: samen met Berbice werden zij verenigd tot Brits-Guyana, tegenwoordige de onafhankelijke republiek Guyana.³

-
- 1 J.A.J. de Villiers, *Storm van ’s Gravesande; Zijn werk en zijn leven uit zijne brieven opgebouwd* (Den Haag 1920) 364.
  - 2 Johan van Langen, ‘Essequibo, Demerary en Berbice’ in: Henk den Heijer e.a., *Grote Atlas van de West-Indische Compagnie. Deel II: De Nieuwe WIC, 1674-1791* (2012) 104-203; Gert Oostindie, “British Capital, Industry and Perseverance” versus Dutch “Old School”? The Dutch Atlantic and the takeover of Berbice, Demerara and Essequibo, 1750-1815’, in: *BMGN – Low Countries Historical Review* 127/4 (2012) 28-55.
  - 3 De kolonie Berbice valt buiten het bereik van dit artikel, maar verdient zeker een eigen studie. Het gebrek aan historische aandacht voor de drie kolonies valt deels te verklaren uit het feit dat zij in Britse handen overgingen: Nederlandse historici hebben zich meer gericht op Suriname of Nederlands-Indië, terwijl Britse onderzoekers tegen een taalbarrière aanlopen omdat veel van de bronnen in het Nederlands gesteld zijn.

Fort Zeelandia in Essequibo. Foto Ruud Paesie 2001.

De hypothese is dat illegale handel een cruciaal onderdeel vormde van de ontwikkeling van de plantage-economie van beide kolonies: vanwege de slechte bevoorrading van de twee kolonies werd het noodzakelijk om de monopolistische restricties te ontduiken. Smokkelhandel bleek vervolgens dermate voordelig dat Essequibo en Demerary eind achttiende eeuw hun 'grote broer' Suriname in aantal plantages wisten te overtreffen.⁴

Het eerste deel van dit artikel schets kort de internationale context van de gereguleerde handel in het Atlantisch gebied. Vervolgens zullen de specifieke omstandigheden in Essequibo en Demerary belicht worden, waarna in het derde deel de praktijk van de smokkelhandel aldaar centraal komt te staan.

---

4 Alex van Stipriaan, *Surinaams contrast. Roofbouw en overleven in een Caraïbische plantagekolonie 1750-1863* (Leiden 1993) 438; Eric Willem van der Oest, 'The forgotten colonies of Essequibo and Demerara, 1700-1814', in: Johannes Postma en Victor Enthoven, *Riches from Atlantic commerce. Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817* (Leiden and Boston 2003) 323-6, 329.

MERCANTILISME, OORLOG EN SMOKKEL

Alle Europese mogendheden in het Atlantisch gebied voerden een mercantilistische handelspolitiek: de kolonies mochten enkel handel met de metropool drijven, vanuit de gedachte dat handel met anderen een verzwakking voor het moederland en een versterking voor de vreemde mogendheid zou vormen. De Iberische imperia hadden daarvoor een gemonopoliseerd systeem in het leven geroepen, Groot-Brittannië had de Navigation Acts en Frankrijk het *système de l'exclusif*. Deze systemen slaagden erin – doch in verschillende mate – om in vreedstijd een groot deel van de koloniale productie naar het thuisland te dirigeren, hoewel zeker het Spaanse systeem notoir poreus was.⁵ Echter, het idee van gesloten, ‘nationale’ netwerken bleek een illusie en geleidelijk stelden alle mogendheden vrijhavens in om de spanningen van het systeem te verlichten. Vooral in oorlogstijd bleek hoe inadequaar het mercantilistisch stelsel was. Vanwege het grote aantal kapers was het dan onmogelijk om de kolonies voldoende te bevoorraden, zodat de kolonisten hun heil elders moesten zoeken. De oplossing lag in het Atlantische netwerk: vooral de Noord-Amerikanen waren onmisbaar als aanbieders van levensmiddelen, waarvoor echter vaak verboden producten zoals suiker retour werden genomen. In oorlogstijd konden uitzonderingen gemaakt worden voor bepaalde producten, maar dergelijke maatregelen bleken in vreedstijd vaak lastig terug te draaien. Oorlog was in de achttiende eeuw echter net zo veelvoorkomend als vrede in het Atlantisch gebied – denk aan de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) en de Franse revolutionaire en Napoleontische oorlogen (1792-1815). Hiermee wordt duidelijk dat legale handel, volgens een mercantilistisch ideaal, slechts een zeer beperkt deel van de werkelijkheid vertegenwoordigde.⁶

De handelsconnecties buiten het officiële systeem zijn minstens zo interessant, hoewel het lastig is hier een definitie op te plakken en alles als ‘smokkel’ te bestempelen. Spaanse schepen die handelden met Fransen op St. Eustatius waren illegaal volgens hun eigen wetgeving, maar niet volgens die van de Republiek.⁷ Verder was het niet uitzonderlijk dat een gouverneur enerzijds de smokkel bestreed, maar

---

5 Zacarias Moutoukias, ‘Power, corruption, and commerce: the making of the local administrative structure in seventeenth-century Buenos Aires’, in: *The Hispanic American Historical Review* 68/4 (1988) 771-801; Wim Klooster, *Illicit riches. Dutch trade in the Caribbean, 1648-1795* (Leiden 1998) hoofdstuk 2-4.

6 Ida Altman, ‘The Spanish Atlantic, 1650-1780’, in: Nicholas Canny en Philip Morgan eds., *The Oxford handbook of the Atlantic world, 1450-1850* (Oxford and New York 2011) 182-200, 193-5; Silvia Marzagalli, ‘The French Atlantic world in the seventeenth and eighteenth centuries’, in: Canny and Morgan, *Handbook*, 234-251; Adrian J. Pearce, ‘British trade with the Spanish colonies, 1788-1795’, in: *Bulletin of Latin American Research* 20/2 (2001) 233-60, 233.

7 Victor Enthoven, ‘“That abominable nest of pirates”, St. Eustatius and the North Americans, 1680-1780’, in: *Early American Studies: An interdisciplinary journal* 10/2 (2012) 239-301, 248.

anderzijds zelf een illegale privéhandel had, of een oogje toekneep wanneer smokke-
laars broodnodige producten kwamen aanleveren.⁸ Het onderscheid tussen legaal
en illegaal was dus vaak niet duidelijk te maken. Het onderwerp is daarmee zeer
complex, zeker wanneer lokale autoriteiten een eigen idee van wat geoorloofd was
instelden, en daarmee een alternatief systeem van regels creëerden naast het mer-
cantilistische stelsel. Dit betekent echter niet dat het concept smokkel waardeloos
is. Tijdgenoten wisten namelijk uitstekend welke transacties het daglicht niet kon-
den verdragen, vandaar dat er verscheidene manieren bestonden om officiële con-
troles te ontduiken: omkoping, papieren vervalsen, goederen overladen in andere
vaten, of simpelweg handelen op plekken of tijdstippen buiten het zicht van de
koloniale beampten om.

REGULERING IN ESSEQUEBO EN DEMERARY

Om het smokkelproces in Essequibo en Demerary te begrijpen is het noodzakelijk
om een overzicht te hebben van het toenmalige bestuur en de regelgeving. Het
bestuur van Essequibo was sinds 1670 in de handen van de Zeeuwse kamer van de
West-Indische Compagnie (WIC) en dat bleef zo na het failliet van de eerste WIC
in 1674. In de eerste helft van de achttiende eeuw stelden Essequibo en Demerary
als plantagekolonies nog niet veel voor in vergelijking met het nabijgelegen Suri-
name. In 1716 telde Essequibo slechts twintig plantages terwijl er op dat moment
meer dan 170 te vinden waren in Suriname.⁹ Zowel een gebrek aan kapitaal als aan
het benodigde aantal slaven belemmerden een snelle groei, maar dat veranderde na
1750 (tabel 1). Vanaf dat moment werden er grote sommen geld in de vorm van
plantagehypotheken verstrekt vanuit Nederland, waarmee de koloniale expansie
een hoge vlucht nam. Onder de leiding van Laurens Storm van 's Gravesande werd
vanaf 1746 ook werk gemaakt van de kolonisatie van Demerary, onder andere door
veel buitenlandse planters aan te trekken met bijvoorbeeld een tienjarige vrijstel-
ling van de hoofdgeldbelasting.¹⁰

---

8 Wim Klooster, 'Inter-imperial smuggling in the Americas, 1600-1800', in: Bernard Bailyn and Patricia L. Denault eds., *Soundings in Atlantic history. Latent structures and intellectual currents, 1500-1830* (Cambridge 2011) 141-180.

9 Van Stipriaan, *Surinaams contrast* 438.

10 J.P. Van de Voort, *De Westindische plantages van 1720 tot 1795. Financiën en handel* (Eindhoven 1973) 57-109; Van der Oest, 'Forgotten colonies, 325-328; P.M. Netscher, *History of the colonies Essequibo, Demerary & Berbice. From the Dutch establishment to the present day* (Den Haag 1888; vertaling W.E. Roth, 1929) 53.

TABEL 1 Aantallen plantages en slaven in Essequibo en Demerary, 1716-1817

Jaar	Plantages			Slaven		
	Essequibo	Demerary	Totaal	Essequibo	Demerary	Totaal
1716	20		20	374		374
1735	30		30	2.600		2.600
1766	70	121	191	2.978	2.569	5.547
1769	95	206	301	4.543	5.967	10.510
1780	140	240	380	7.714		
1782				8.550	14.132	22.682
1796				8.000	20.000	28.000
1806			700			ca. 60.000
1817						77.000

Bron: Eric Willem van der Oest, 'The forgotten colonies of Essequibo and Demerara, 1700-1814', in: Johannes Postma en Victor Enthoven, *Riches from Atlantic commerce. Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817* (Leiden en Boston 2003) 329.

Van groot belang waren ook de veranderingen in het monopolie van de WIC inzake de slavenhandel. Aanvankelijk was de volledige slavenhandel voorbehouden aan de WIC, maar in het nieuwe octrooi van 1730 gold dit alleen nog voor een stuk van de Goudkust en voor het vasteland van de Nieuwe Wereld. De rest werd opengesteld voor privéhandelaren. In de periode ervoor waren er echter ook al ruim 70.000 slaven door Nederlandse smokkelaars naar West-Indië verscheept buiten het monopolie om. Het WIC-monopolie had duidelijk gefaald en in 1738 zag de Compagnie zelfs volledig af van de slavenhandel, vanwege de grote verliezen van de jaren ervoor. De handel was nu geheel open, maar bleef wel georganiseerd volgens mercantilistische principes: enkel en alleen Nederlandse slavenrederijen, zoals de in 1720 opgerichte Middelburgse Commercie Compagnie (MCC), mochten slaven leveren aan de Nederlandse plantagekolonies; slavenleveranties door schepen van andere mogendheden bleven verboden.¹¹ Het monopolie was hiermee dus niet opgeheven, het werd alleen doorverkocht aan privéhandelaren, door hen recognitiegelden te laten betalen aan de WIC.

Buitenlandse schepen waren aanvankelijk zelfs in het geheel niet toegestaan in Essequibo en Demerary. Het duurde nog tot 1752 voordat vreemde schepen mochten ankeren en handelen in enkele producten. Suiker werd op dat moment gezien als

11 Henk den Heijer, 'The Dutch West India Company, 1621-1791', in: *Riches* 77-112, 102-3; Ruud Paesie, 'Van monopolie naar vrijhandel. De illegale slavenhandel tijdens het octrooi van de Tweede West-Indische Compagnie, 1674-1730', in: *Oso* 28/2 (2009) 103-21.

het meest waardevolle product van de kolonies en was derhalve uitgesloten van handel met buitenlanders. Het was echter wel toegestaan om hout, vlees, vis en andere levensmiddelen zoals boter en specerijen te verkopen in de kolonies, en het waren de Noord-Amerikanen die hier gretig op inspeelden. Als retourlading waren de bijproducten van de suikerproductie zeer geschikt: dram en melasse mochten zonder beperking worden geëxporteerd, al moesten er wel exportheffingen worden betaald. De melasse werd vervolgens in Noord-Amerika verwerkt tot rum. Britse planters brachten echter ook kennis van het rum stoken mee naar Essequibo en Demerary en de kolonies produceerden rum van hoge kwaliteit, die zich schijnbaar kon meten met de Jamaicaanse. De export van rum was volledig legaal, en dat gold aanvankelijk ook voor koffie. Het was de koloniale administratie bekend dat er suiker de kolonies uit werd gesmokkeld, maar men hoopte dat dit binnen de perken zou blijven als planters wel in koffie konden handelen. Deze assumptie bleek echter te naïef en in 1771 werd de export van koffie alsnog verboden. Hier moet nog aan toegevoegd worden dat planters die hun plantage verhypothekend hadden, in eerste instantie al niet de keuze hadden aan wie zij hun koffie of suiker verkochten. Zij hadden namelijk de verplichting om alle opbrengsten van hun plantage direct te verscheppen aan de directeur van hun hypotheekfonds.¹²

De regelgeving in Essequibo en Demerary was nog een stap complexer, omdat er ook aan Nederlandse schepen restricties werd opgelegd. De kolonies stonden onder gezag van de Zeeuwse Kamer, die meende dat de Zeeuwen het alleenrecht op de handel naar Essequibo en Demerary hadden en de Kamer wilde hier uit alle macht aan vasthouden. Alleen schepen met een hout-en-zoutbrief, afgegeven door de Zeeuwse kamer, hadden toegang tot de twee kolonies. Dit was een doorn in het oog van de Amsterdammers, die veel van de plantageleningen financierden en graag mee wilden delen in de potentieel lucratieve handel in koloniale producten. Deze zogenaamde 'Esseequebsche kwestie' sleepte zich voort van 1750 tot 1771 toen Stadhouder Willem V gevraagd werd als arbiter op te treden. Het resultaat was een omslachtige regeling die in 1772 aangepast werd, waarna de vaart effectief geopend werd voor alle Nederlandse schepen.¹³ Amsterdam maakte gretig gebruik van de

---

12 Van der Oest, 'Forgotten colonies' 356-8; Edward Bankroft, *Beschryving van Guiana, en een bericht van de rivieren Berbice, Essequibo en Demerary [etc.]* (Amsterdam 1794: vertaling Gerbrand Roos) 298, 309-10; Van de Voort, *Westindische plantages* 93.

13 De regeling van 1772 stipuleerde dat de vaart open was voor alle Nederlandse kooplieden, maar dat in het eerste half jaar alleen Zeeland de vereiste vergunningen kon afgeven en verder moesten minimaal negen schepen hun lading inslaan en uitladen in Zeeland. In het tweede deel van het jaar konden alle Kamers passen uitgeven, maar de eerder uitgerede schepen hadden voorrang bij het inschepen van een retourcargo. Zeeuwse schepen behielden ook het voordeel dat zij het lastgeld niet betaalden. Anderen betaalden drie gulden per last (twee ton) bij aankomst en zes gulden bij vertrek (Van de Voort, *Westindische plantages* 130-132, 207).

REGLEMENT
VAN DE
SOCIETEYT
TER
NAVIGATIE
OP
ESSEQUEBO
EN ANNEXE
RIVIEREN

OPGEREGT BINNEN
MIDDELBURG IN ZEELAND.
1771.

Reglement van de Societeit van Essequibo. Collectie Zeeuws Archief.

mogelijkheid: we zien het aantal Amsterdamse schepen in de twee kolonies toenemen van 66 in de jaren 1770 tot 123 in de jaren 1780, terwijl er slechts 82 Zeeuwse schepen aankwamen in laatstgenoemd decennium.¹⁴ Om hier weerstand aan te bieden werd in Zeeland de Societeit ter Navigatie op Essequibo en Annexe Rivieren (SNER) opgericht, maar deze vervoersmaatschappij was geen lang leven beschoren. In 1788 hield zij praktisch gezien op te bestaan.¹⁵

Een van de redenen van de ondergang van de SNER was de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784), die de handel met de Essequibo en Demerary ernstig verstoorde. Eind februari 1781 werden de twee kolonies zonder al teveel verzet ingenomen door de Engelsen en werden er 23 schepen in beslag genomen. De feitelijke Britse bezetting duurde niet lang, want in februari 1782 gingen de kolonies over in Franse handen. Dat zou zo blijven tot het eind van de oorlog. De oorlog had echter niet alleen nadelige effecten. De Fransen, op dat moment bondgenoten van de Republiek, zagen namelijk het potentieel van de kolonies en voerden werkzaamheden uit die de WIC had nagelaten: de aanleg van versterkingen aan de monding van beide rivieren en de aanleg van een bestuurscentrum dat gemakkelijk bereikbaar was. Onder het Franse bewind werd een nieuwe nederzetting uitgebouwd aan mond van de Demerary, Longchamps genaamd. Dit zou na de oorlog omgedoopt worden in Stabroek en later als Georgetown de nieuwe hoofdstad worden. Voorheen moesten schepen 30 kilometer de Demerary-rivier opvaren om bij Borssele eiland te komen, dus Longchamps was een hele verbetering.¹⁶

Deze twee aanpassingen in oorlogstijd zijn waarschijnlijk van groot belang geweest voor de verdere ontwikkeling van de twee kolonies, omdat ze het zicht op de scheepvaart verbeterden. De illegale handel kon zich in de periode ervoor een stuk gemakkelijker voltrekken, met het gezag zo ver weg en met nauwelijks enig toezicht op wie er de rivier in- of uitvoer. Dit wil geenszins zeggen dat er geen illegale handel meer plaatsvond na 1784, integendeel. Echter, als we kijken naar de exportstatistieken blijkt dat het verschil tussen de vooroorlogse en naoorlogse uitvoer dermate groot te zijn dat er vóór de oorlog op wel héél grootschalige wijze moet zijn gesmokkeld: de export in de jaren 1780 was maar liefst drie keer zo hoog als in het decennium ervoor, terwijl het aantal plantages met nog geen 30 procent toegenomen was.¹⁷

---

14 Van der Oest, 'Forgotten colonies' 342.

15 Ruud Paesie, 'De "Societeit ter Navigatie op Essequibo en annexe Rivieren". Op- en ondergang van een Zeeuwse rederij', in: A. Ebben, H.J. den Heijer en J.C.A. Schokkenbroek eds., *Alle streken van het kompas: Maritieme geschiedenis in Nederland* (Zutphen 2010) 295-316.

16 Paesie, 'Societeit' 308; Netscher, *History* 124; Alvin O. Thompson, *Colonialism and Underdevelopment in Guyana 1580-1803* (Barbados 1987) 53.

17 Van der Oest, 'Forgotten colonies' 329, 350.

Tijdens bezettingen werden Essequibo en Demerary tot onderdeel van respectievelijk het Britse en het Franse systeem gemaakt, waarmee de kolonisten onmiddellijk veel meer exportmogelijkheden tot hun beschikking hadden. En inderdaad, hoewel de import uit Nederland ernstig bemoeilijkt werd door de oorlog, had de export er weinig onder te lijden. Zo werd er tijdens de Franse periode onder andere bijna 15,8 miljoen pond koffie uitgevoerd; het is echter onduidelijk waar dit allemaal terechtgekomen is. Nog interessanter is dat ook ná de oorlog, van maart 1784 tot aan mei 1785, er op grote schaal door buitenlandse schepen gehandeld werd in suiker, koffie en katoen. Met het herstel van het Nederlandse gezag was de export van deze producten weer illegaal geworden, maar blijkbaar werd de praktijk die in de oorlog gebruikelijk was nog enige tijd doorgezet: maar liefst 125 buitenlandse schepen verklaarden ongeveer 600.000 pond suiker, 600.000 pond koffie en 325.000 pond katoen uitgevoerd te hebben in deze korte periode. Noord-Amerika, Barbados en Martinique vormden de belangrijkste bestemmingen.¹⁸

Al deze ontwikkelingen leidden echter niet tot enige beleidsverandering bij de WIC. De directeuren in de Republiek bleven vasthouden aan de fictie van een gesloten systeem. De verklaring hiervoor moet gezocht worden in de voortdurende rivaliteit tussen de Kamers van Amsterdam en Zeeland, waarbij Zeeland vreesde dat meer openheid ertoe zou leiden dat Amsterdam de kolonies in praktijk over zou nemen. Hoewel in 1789 de slavenhandel op Suriname geopend werd voor Noord-Amerikanen, werd dit niet als optie gezien voor Essequibo en Demerary. De commissie van Wijn schreef in haar adviesrapport van 1787 dat de handel volledig vrij moest zijn voor alle Nederlandse ingezetenen, en betoogde dat de WIC een jaarlijkse subsidie van f.250.000 moest krijgen. Buitenlandse schepen zouden enkel toestemming moeten hebben om relatief laagwaardige producten uit te voeren, zoals hout, rum en melasse. Verder zouden er oorlogsschepen gestationeerd moeten worden om de smokkel tegen te gaan. De Zeeuwse houding was ambivalent: enerzijds wilde men graag vasthouden aan de kolonies als nationaal bezit, anderzijds was men niet bereid om echt werk te maken van de ontwikkeling van deze twee kolonies. De aanvoer van slaven en levensmiddelen uit de Republiek schoot bijna voortdurend te kort en het vereiste een Franse bezetting om de nodige infrastructuur te ontwikkelen. Ondertussen waren het de Britten die in groter getale van de uitgeputte gronden van voornamelijk Antigua en Barbados naar (vooral) Demerary trokken om daar nieuwe gronden te ontwikkelen, en waren de kolonies voor een belangrijke deel aangewezen op illegale handel om te overleven en zich te ontwikkelen. Het belang van de slavensmokkel werd ook onderkend in het verslag van 1790 van S. Boeij en

---

18 Ibidem 348; *Lijst van de te Demerary uitgeklaarde schepen gedurende, 11 maart 1784 - 12 mei 1789*, Nationaal Archief (NA) Den Haag, Verspreide West-Indische Stukken (VWIS) 1.05.06, inv. nr. 150.

W.A. Grovestins aan de Staten-Generaal, maar spoorde niet aan tot het openbreken van de monopolies. De Republiek liep dus voortdurend achter de feiten aan, en hoe groot het potentieel van de plantage-economie van Essequibo en Demerary was, bleek na de verovering door de Britten in 1796. Meteen werd de slavenhandel geopend en binnen tien jaar was het aantal slaven verdubbeld (tabel 1) en Brits-Guyana werd een bloeiende plantagekolonie in de negentiende eeuw.¹⁹

DE ILLEGALE HANDEL IN DE PRAKTIJK

Hoezeer de kolonies gedurende de achttiende eeuw aangewezen waren op illegale handel vraagt nog veel meer onderzoek, maar enkele observaties kunnen nu al gedaan worden. De meest in het oog springende vorm van illegale handel was de slavenhandel. Hoewel de populatie van slaven in Essequibo en Demerary voortdurend toenam, valt dit niet te verklaren als we kijken naar de slavenimporten door Nederlandse reders. Figuur 1 laat zien dat er een groot aantal slaven naar Suriname vervoerd werd ten tijde van de plantage-expansie aldaar, maar dat dit voor Essequibo, laat staan Demerary, nauwelijks het geval was. Pas na de Britse overname in 1796 zien we een grote influx van slaven, vervoerd op voornamelijk Britse schepen.²⁰

Nu kan de grote toestroom van Britse planters misschien een deel van de expansie in de twee kolonies verklaren, aangezien het in de jaren 1760 bij tijd en wijle gedoogd werd dat nieuwe planters hun 'eigen' slaven van elders meebrachten, onder voorwaarde dat deze niet verder verkocht werden.²¹ Deze concessie vormde echter een goede dekmantel voor heimelijke Britse invoer, door slaven vanuit Afrika eerst via Barbados te verschepen. Aangezien er een groot sterfteoverschot bestond onder de slavenbevolking, was een constante aanvoer van nieuwe Afrikaanse werkrachten essentieel. Zonder aanvoer van nieuwe Afrikanen zou de slavenbevolking minstens met een kleine 5 procent per jaar afnemen.²² Gezien de legale handel weinig

---

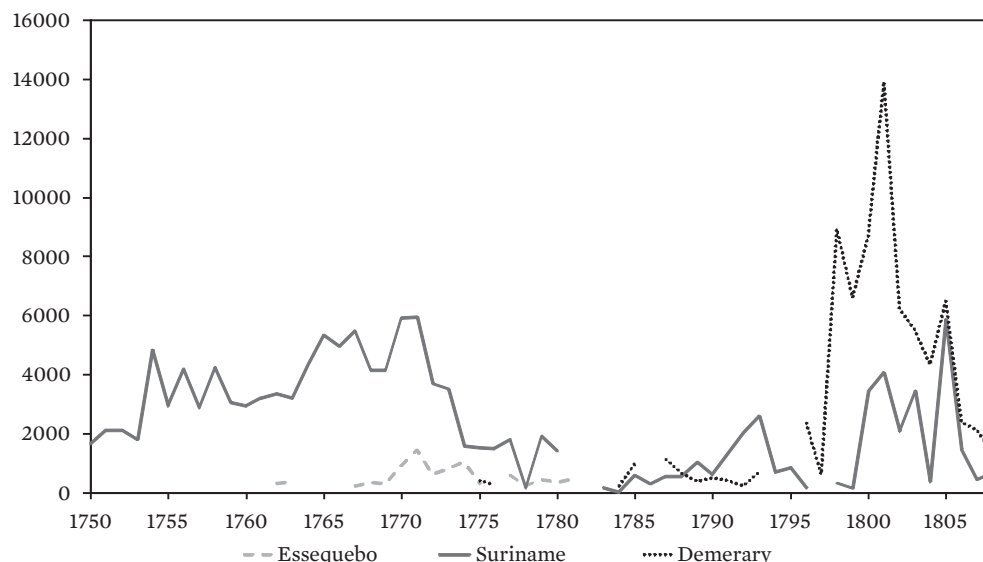
19 *Rapport bestemd voor erfstadhouder Willem V opgesteld door zijn commissarissen naar West-Indië*, W.H. van Grovestins en W. Boeij, 1790 juli 17, NA, West Indische Compagnie (WIC) 1.05.01.02, inv. nr. 915; Oostindie, 'British capital'.

20 Zie de Trans-Atlantic Slave Trade Database (www.slavevoyages.org) (geraadpleegd op 9-10-2012) voor details over scheepskapiteins, aantallen en plaatsen van uitschepping. De database is niet compleet, maar de cijfers van de WIC zelf bevestigen dat de legale aanvoer van slaven bijzonder gering was.

21 *Gedrukte extract-resolutiën van de Staten-Generaal en andere stukken betreffende de kolonies Essequibo en Demerary, het graven van een kanaal van communicatie, invoer van vreemde slaven, oprichten van een bijzonderen raad van Demerary enz., 1769-1776*, 19 februari 1770, NA, Laurens Pieter van de Spiegel 3.01.26, inv. nr. 450.

22 Aangezien het krediet opdroogde konden velen ook niet gemakkelijk meer aan slaven komen. Het sterfteoverschot bedroeg in Suriname ongeveer 4,7 procent per jaar tot 1774, daarna

FIGUUR 1 Aantallen legaal ontscheepte slaven in Suriname, Essequibo en Demerary, 1750-1808

Bron: Voyages Database 2009, Voyages: The Trans-Atlantic Slave Trade Database, <http://www.slavevoyages.org> [geraadpleegd op 11-10-2012].

voorstelde, moeten er dus vele duizenden slaven op illegale wijze binnengekomen zijn om de twee kolonies zo sterk te laten groeien.

De Britse planters speelden een grote rol in de slavensmokkel, omdat zij belangrijke connecties meebrachten met de rest van het Atlantisch gebied, van waaruit aan de vraag naar slaven voldaan werd. Er was namelijk een voortdurend tekort aan arbeidskrachten, iets waarover directeur-generaal²³ Laurens Storm van 's Gravesande zich dikwijls beklagde. Niet alleen bepleitte hij een vergroting van de slavenaanvoer vanuit Zeeland, hij stelde in 1757 ook voor om de Noord-Amerikanen toe te staan slaven te leveren. Dit voorstel werd echter krachtig van de hand gewezen door de

2,4 procent, waarbij de suikersector meer slachtoffers eiste dan de koffie (Van Stipriaan, *Surinaams contrast* 311). Voor Essequibo, Demerary en Berbice werd dit door Johan van Langen geschat op 6,4 procent (J.C. van Langen, 'De Britse overname van de Nederlandse kolonies Demerary, Essequibo en Berbice (Guyana): Van economische overvleugeling naar politieke overheersing (1740-1814)' (ongepubliceerde MA-scriptie; Universiteit van Amsterdam 2004 107).

23 Storm droeg aanvankelijk de titel van commandeur over de twee kolonies. Bij de administratieve hervorming van 1750 werd hijzelf tot directeur-generaal van Essequibo benoemt, terwijl zijn zoon Johannes de (ondergeschikte) post van commandeur van Demerary kreeg (Van der Oest, 'Forgotten colonies' 327).

WIC-directeuren.²⁴ Het probleem bleef ondertussen voortbestaan. Zeeuwse slavenhandelaren zoals de Middelburgse Commercie Compangie (MCC) waren zeer actief in de vaart op Suriname, maar meden Essequibo en Demerary vanwege negatieve ervaringen uit het verleden. Dit leidde tot een vicieuze cirkel: geringe aanvoer betekende hogere prijzen, waardoor planters meer moeite hadden met de afbetaling, met als resultaat dat er weinig schepen geneigd waren om koers te zetten naar Essequibo of Demerary. Net als in Suriname moesten slavenhandelaren de planters vaak langlopende kredieten gunnen om hun menselijke koopwaar te kunnen verhandelen. In Essequibo en Demerary moest soms tot 27 maanden krediet worden gegeven, maar zelfs dat bleek in de jaren 1760 vaak niet genoeg om betaling te garanderen. Veel planters zaten al diep in de schulden en hun wisselbrieven kwamen dan ook geprotesteerd terug. De slavenhandelaren verlangden daarop betaling in producten, maar dit was onder de bepalingen van de plantagehypotheken niet toegestaan. Aangezien er in Suriname ook voldoende vraag was naar slaven, kozen veel schepen ervoor om aldaar hun slaven te verkopen. Het gevolg was een nog groter tekort aan werkrachten en daarmee hogere slavenprijzen. Het werd dus alleen maar lastiger om de gewenste nieuwe slaven te kopen voor de met schuld beladen planters. Het lijkt erop dat er in 1763 zelfs tijdelijk een maximum verkoopprijs werd ingesteld van 280 gulden per slaaf om de plantage-eigenaren tegemoet te komen, maar het effect was averechts: de winst voor slavenhalers werd nog verder onder druk gezet, waardoor de voorkeur voor Suriname nog groter werd.²⁵

Het aantal plantages, net als het aantal slaven, nam echter voortdurend toe, dus het kan niet anders dan dat een groot aantal slaven de kolonie binnengesmokkeld werd. Het waren veelal de Britten die het aanbod verzorgden, want er was voldoende vraag vanuit de planters. Eind 1769 verzochten de plantage-eigenaren in een petitie om openstelling van de slavenvaart voor buitenlandse schepen: terwijl men namelijk met moeite slaven voor een hoge prijs van vijfhonderd, zeshonderd of zelfs zeshonderd gulden van de Zeeuwen kon kopen, waren er bij de Engelsen voldoende slaven te koop voor minder dan vierhonderd gulden, zo stelden de planters. De planters boden zelfs aan om tien gulden per slaaf aan recognitiegelden te betalen aan de WIC, ter compensatie van het gemis aan belastingen die de Compagnie nu van de Nederlandse slavenschepen ontving. De tegenpetitie uit Zeeland, medeondertekend door enkele MCC-directeuren, wees dit natuurlijk ten sterkste van de hand. Ten eerste vond men dat de planters eerst hun oude schulden moesten voldoen, bestaande uit meer dan 240.000 gulden in voornamelijk geprotesteerde wisselbrieven plus ruim 115.000 gulden in nog niet betaalde slavenleveringen. Daarnaast zou het handelscon-

---

24 Ibidem 339.

25 Van de Voort, *Westindische plantages* 71; Van der Oest, 'Forgotten colonies' 338; *Stukken betreffende de slavenhandel in Essequibo en Demerary, 1767-1776*, NA, VWIS, inv. nr. 48.

tact met de Engelsen al snel betekenen dat de plantageproducten ook naar buitenlandse mogendheden verscheept zouden worden, en daarmee zouden de planters niet alleen tegen de regels van de WIC maar ook tegen die van de verstrekkers van de plantagehypotheken ingaan. De uitkomst van de discussie was dat de planters bakzeil haalden en de slavenvaart voorbehouden bleef aan inwoners uit de Republiek.

Het scenario dat de slavenhalers hadden geschetst werd echter ook werkelijkheid. Het probleem was immers niet opgelost. Zo schreef Storm in 1768 dat de Nederlandse slavenreders nog niet de helft van het benodigde aantal slaven aanvoerden.²⁶ Het resultaat was dat de illegale handel in slaven voortduurde, iets waarvan Storm zich terdege bewust was. Zo verzuchtte hij in een brief van juni 1771: “Den invoer van vreemde slaeven houd niet op (...) wanneer ik het verneem is ’t te laet off de regte voldoende bewysen ontbreken my.”²⁷ Het was Storm echter lang onduidelijk hoe deze slaven betaald werden door de armlastige planters. Aanvankelijk werden er wisselbrieven gegeven aan de Engelsen, maar vanwege de beperkte kredietwaardigheid van vele planters ging dit niet lang goed. Storm verbaasde zich erover dat de planters schijnbaar niet geconfronteerd werden met allerlei geprotesteerde wissels. In 1771 ontdekte hij de reden: de wissels kwamen wel degelijk in protest terug, inclusief de 25 procent boete die hierop rustte, maar de planters probeerden vervolgens nogmaals om de wissel, inclusief de protestkosten, te laten incasseren. Dit vergrootte natuurlijk alleen de problemen, maar omdat binnen de kolonie vele planters schulden aan elkaar hadden, durfde Storm het niet aan om de zaak op de spits te drijven en de plantages te laten executeren. Bij gebrek aan kopers zouden er te lage prijzen geboden worden, en als de opbrengst niet genoeg was om de schulden te dekken zou er een kettingreactie volgen waarbij zowel crediteuren als debiteuren geruïneerd zouden worden. De hoop was gevestigd op het herleven van het krediet.²⁸

De Engelsen hadden inmiddels ook genoeg van betaling in dubieuze wissels en eisten voortaan betaling in contanten of in producten. De eigenaars van suikerplantages konden nog deels met de bijproducten van suiker betalen, zoals melasse en rum, maar voor koffieplanters was dit niet het geval. Er zat dus voor veel planters weinig anders op dan een deel van hun oogst te ruilen met buitenlandse slavenhalers, tegen alle bepalingen in. Voor de planters was dit juist voordelig, omdat zij langs deze weg goedkoper aan voldoende werkrachten konden komen. In de Republiek was men natuurlijk allerm minst gelukkig met deze situatie, zoals in een petitie van 1788 door de MCC uiteen werd gezet. In een petitie hadden de planters weer eens geijverd voor openstelling van de slavenhandel voor buitenlandse schepen. De planters ontkenden dat zij producten aan vreemden verkochten, maar de MCC twijfelde

---

26 Villiers, *Storm* 339.

27 Ibidem 374.

28 Ibidem 372, 380.

hier ten zeerste aan: “doch war dan de Producten van Suiker en Coffy, die in een merkelyke quantiteit, zedert eenige Jaaren minder is als te vooren aangevoert geworden, gebleeven zyn, blijft voor ons een raadzel”.²⁹

De vraag rijst dan natuurlijk waarom al deze illegale handel niet belet werd. Hiervoor zijn drie redenen aan te wijzen: de geografische indeling van de kolonie, gebrekkige institutionele capaciteit en de onafhankelijk houding van de koloniale autoriteiten.

Ten eerste was het lastig om de handel in het oog te houden omdat er, in tegenstelling tot Suriname, in Essequibo en Demerary geen knooppunt bestond van waaruit alle handel geconcentreerd en gecontroleerd kon worden. De kolonies waren nog jong en volop in ontwikkeling en de handel kon simpelweg plaatsvinden door naast een plantage voor anker te gaan.³⁰ Bovendien werden de meeste nieuwe plantages langs de 24 mijl lange zeekust aangelegd. Dit betekende dat er een open connectie met de Atlantische Oceaan bestond die onmogelijk te controleren viel.³¹ Hoewel er in de Vierde Engelse Oorlog wel verbeteringen werden aangebracht, waren deze niet voldoende om de groei van de kolonie bij te houden. Hiermee belanden we bij de tweede reden: handhaving van de koloniale wetgeving was in de praktijk logistiek vrijwel onmogelijk, in ieder geval zonder een forse uitbreiding van het ambtenarenapparaat. Vooral de scheepvaart met de Noord-Amerikanen nam in hoog tempo toe. Tussen 1760 en 1769 kwamen er ongeveer 42 Noord-Amerikaanse schepen per jaar naar Demerary, maar dit aantal groeide tot ongeveer honderd schepen per jaar in ieder van de daaropvolgende twee decennia.³² Hoewel er wel actie ondernomen werd om de smokkelhandel te beletten, was dit verre van toereikend. Zo werden er in 1784 vier hoekerscheepen gezonden om de handel op de twee rivieren te controleren, maar zij beschikte simpelweg niet over de capaciteit om het grote aantal schepen in de gaten te houden. Bovendien waren de smokkelaars inventief genoeg om patrouilles te omzeilen: een buitenlands schip kon met vloed tot vlak op de kust zeilen, waar de zware oorlogsschepen niet konden komen, zo verhaalt het rapport van Grovestins en Boeij. Vervolgens werd met kleine scheepjes de smokkelwaar aangeleverd, of werden de slaven aan land gebracht.³³ Het was dus niet eenvoudig om illegale handel te beletten, maar de koloniale autoriteiten kozen er ook vaak bewust voor om de smokkel toe te staan, waarmee we bij de derde reden zijn aanbeland.

---

29 *Rekest aan de Staten-Generaal de Middelburgse Commercie Compagnie gericht tegen een eerder rekest van planters en ingezetenen van Berbice verzoekende om vrije invoer van slaven door middel van buitenlandse schepen, 1788, NA, WIC, inv. nr. 1275C.*

30 Van Langen, ‘Britse overname’, 58; Henry Bolingbroke, *A Voyage to the Demerary, Containing a Statistical Account of the Settlements There, and of Those on the Essequibo, the Berbice, and Other Contiguous Rivers of Guyana* (London 1807) 296.

31 *Rapport Grovestins en Boeij*, NA, WIC, 915.

32 Van der Oest 355.

33 *Rapport Grovestins en Boeij*, NA, WIC, 915.

We hebben al gezien dat Storm gefrustreerd raakte dat hij de slavensmokkel veelal te laat ontdekte. De planters verschaften hem weinig hulp, aangezien ze vaak zelf profiteerden van de smokkel. Dit wordt mooi geïllustreerd door een zaak die voorkwam in de raadsvergadering in Essequibo eind 1767. John Birmingham, de Britse eigenaar van de plantage *Rome*, had veertig gesmokkelde slaven verkocht aan zijn medeplanters. De kopers waren verhoord en de Raad moest een beslissing nemen over de zaak. Zoals de regels voorschreven, eiste Storm de confiscatie van de slaven voor de WIC, maar daar was de Raad niet van te overtuigen. Het raadslid Spoors nam zijn medeleden mee naar buiten en kwam terug bij Storm met het voorstel om de slaven maar te laten waar ze waren – het was immers al zeven maanden geleden gebeurd –, Birmingham een boete van duizend gulden te geven en te hopen dat de smokkel in de toekomst minder zou zijn. Storm, die als Fiscaal geen stemrecht had in de Raad, kon hier weinig tegen uithalen en vroeg de heren of ze dan een manier wisten om de illegale handel te voorkomen. Het antwoord was simpel: ‘Neen, dit is onmogelijk’.³⁴ In dit voorval valt het niet alleen op dat het zo lang duurde voordat de smokkel besproken werd, maar ook dat de raadsleden zo openlijk de WIC-instructie naast zich neerlegden, met als doel de smokkel niet al te zeer te schaden. Veel van de raadsleden hadden zelf plantages en waren bereid om de regels flexibel te interpreteren, tot grote ergernis van de WIC.³⁵

Nu was Storm nog een toegewijd bestuurder, die daadwerkelijk actie ondernam om de smokkelhandel te bestrijden. Hetzelfde kan niet gezegd worden van één van zijn opvolgers, Anthony Meertens. Uit de rapporten uit 1787 van Frans Smeer, kapitein van het patrouilleschip *De Maasnymph* – gezonden om de smokkel te bestrijden – reist een beeld op van een Fiscaal die de smokkelhandel geen strobreed in de weg legde. Smeer schreef dat hij meer vat wilde krijgen op de illegale handel door de wetgeving in de kolonies aan te passen. Buitenlandse schepen die handelden in legale goederen, zoals hout of rum, waren niet onderworpen aan inspectie en konden dus gemakkelijk ook slaven meebrengen of suiker wegvoeren. Smeer had voorgesteld om zulke schepen een uitklaringsbewijs te laten halen, waarin gespecificeerd stond welke goederen aan wie toebehoorden. Hoewel de gouverneur, Jan L’Espinasse, positief stond tegenover dit idee, werd het geblokkeerd door Meertens, die betoogde dat de kolonie met dergelijke extra regels zichzelf soevereine rechten zou aanmeten. Smeer kreeg wel de bevoegdheid om inspecties te houden, maar werd ook hierin tegengewerkt.³⁶ Zo bleek in juni dat het schip de *Betsy* zes zwarte mannen aan boord had, waarvan Smeer meende dat het slaven waren. De Fiscaal startte

34 Villiers, *Storm* 314-6.

35 *Gedrukte extract-resolutiën*, 19 februari 1770, NA, Raadpensionaris Van de Spiegel, inv. nr. 450.

36 *Extract-resolutiën, extract-missiven enz. betreffende den sluikhandel met producten uit Demerary en Essequibo en projecten van middelen om dit te beletten. 1774-1792*, 3 mei 1792, NA, Raadpensionaris Van de Spiegel, inv. nr. 453.

een onderzoek waaruit bleek dat er twee aan de plantage Belvedere toebehoorden en vier aan de kapitein, waarmee voor hem de zaak was afgehandeld. Smeer was een andere mening toegedaan: "... de Fiscaal pleytte na zijne gewoonte, zoo veel mogelijk voor dien Fraudeur, hetwelk (...) mij verwonderende, dat een man, die onder Eede verbonden is den Sluyk- of Smokkel-handel te beletten, dezelve zoo konde faciliteeren."³⁷ Smeer merkte op dat het vreemd was dat de slaven niet ingeklaard waren en dat de *Betsy* enkele weken eerder ook al 57 slaven illegaal had verkocht en ontscheept op de plantage Belvedere. Meertens maakte zich vervolgens uit de voeten met de mededeling dat hij de zaak verder zou onderzoeken, maar diezelfde middag werd het schip al vrijgegeven. Later bleek dat er wel een boete van 1200 gulden was uitgedeeld, die als zoals gebruikelijk werd verdeeld: een derde voor de Fiscaal, een derde voor het armenfonds en een derde voor de aanbrengher (verklikker). Het stoorde Smeer dat hij als verklikker gezien werd, omdat hij simpelweg zijn plicht meende te vervullen. Boven was Jean Lavager de aanbrengher geweest, door Smeer de tip te geven over het smokkelschip.³⁸ Hier vallen twee dingen op. Ten eerste, Smeer was afhankelijk van tips van anderen om de smokkel op het spoor te komen. Daarnaast was er blijkbaar geld te verdienen met het aangeven van smokkelaars. Het feit dat dit niet op grote schaal gedaan werd, suggereert dat de smokkel algemeen geaccepteerd was.

Smeer was trouwens niet de enige die Meertens beschuldigde van het gedogen van de smokkelhandel. We treffen dezelfde verwijten aan in het reisverslag uit 1806 van Henry Bolingbroke. Daarin wordt beschreven dat de Fiscaal, naast de Ontvanger van de belastingen, een cruciale positie had in de Nederlandse kolonies omdat er geen centraal belastingkantoor was. In 1792 was Meertens wederom Fiscaal en was schijnbaar weinig van houding veranderd: "*The fiscal's apparent indifference to what was going on never went unrewarded and if he did not absolutely smuggle his own produce out, he used to sell it to those who did.*"³⁹

We zijn nu bij een beeld aanbeland van twee kolonies waarin handel met buitenlandse schippers cruciaal was voor de ontwikkeling van de plantage-economie. Een handel die deels illegaal verliep en nauwelijks te controleren viel. Zelfs Frans Smeer had geen bezwaar tegen handel met buitenlanders, als er maar goede regels voor zouden komen. Ook hij benadrukte dat de kolonies eenvoudigweg niet zonder konden. Vooral de Amerikanen brachten namelijk de noodzakelijke levensmiddelen mee, in ruil voor suiker en een beperkte hoeveelheid koffie. De Engelsen leverden vooral slaven en namen liever katoen mee voor hun opkomende industrie. Als al deze handel

---

37 Stukken betreffende de verrichtingen van de luitenant Frans Smeer, kommandant van 's lands brigantijn *De Maasnymph*, tot wering van de sluikhandel in Demerary., 10 april 1787 - 18 december 1787, NA,VWIS, inv. nr. 126.

38 Ibidem.

39 Bolingbroke, *A voyage* 284, 304.

gelegaliseerd zou worden, zo opperde Smeer, en er recognitiegelden over zouden worden betaald (bijvoorbeeld 25 gulden per slaaf en zes of zeven gulden voor een oxhoofd suiker) dan zouden alle partijen daarvan profiteren. De WIC zou inkomsten krijgen die ze nu misliep en de planters zouden financieel beter af zijn omdat er in Noord-Amerika 25 procent meer betaald werd voor suiker dan in de Republiek.⁴⁰ Ook dit voorstel werd echter nooit ter harte genomen: in de Republiek hield men liever vast aan de schijn van controle over de twee kolonies dan de werkelijkheid en noodzaak van illegaliteit te erkennen.

CONCLUSIE

Essequibo en Demerary waren onderdeel van twee verschillende werelden die elkaar slecht verdroegen. Enerzijds vielen deze twee kolonies binnen de Nederlandse mercantilistische structuur, met allerlei bepalingen die stelden dat slaven enkel van Nederlandse handelaren betrokken mochten worden, en waardevolle plantageproducten zoals koffie en suiker niet aan buitenlanders verkocht mochten worden. Anderzijds was de relatie met diezelfde buitenlandse schippers cruciaal voor de succesvolle uitbouw van de plantagesector in beide kolonies. Noord-Amerikaanse handelaren verschaften de noodzakelijke levensmiddelen voor de kolonisten en Britse slavenhalers leverden een groot aantal slaven, iets waar de Zeeuwse reders niet toe bereid waren gebleken. Betaling voor deze illegale handel geschiedde veelal met plantageproducten, waarmee het monopolie van de WIC nogmaals ontdoken werd. Controle op de handel was echter een illusie omdat de infrastructuur tekort schoot, de handel te snel groeide en de handel deels gedoogd werd door invloedrijke personen binnen de kolonie. De Republiek kon het door interne verdeeldheid niet opbrengen om kolonies tot hun volledig potentieel te ontwikkelen. Het vereiste de Franse en vooral Britse inzet om deze twee plantagekolonies tot een economisch succes te kunnen maken.

BRAM HOONHOUT (1986) rondde in 2012 zijn studie *Geschiedenis in Leiden* af met een scriptie getiteld 'Subprime plantation mortgages in Suriname, Essequibo and Demerara, 1750-1800. On manias, Ponzi processes and illegal trade in the Dutch *negotiatie* system'. Momenteel verricht hij promotieonderzoek aan het European University Institute in Florence naar de lokale en Atlantische connecties in laat-achttiende eeuwse Guyana.

---

40 *Stukken betreffende de onderzoekingen in opdracht van de Admiraliteit op de Maze door de luitenant ter zee Frans Smeer aangaande de sluikhandel in Essequibo, Demerary en Berbice, 1787*, NA, Admiraliteitscolleges XXA Paulus-Olivier 1.01.47.13, inv. nr. 44.